

THE WITCH HUNTING IN THE 17TH CENTURY TRANSYLVANIA IN UNPUBLISHED REGISTRY DOCUMENTS OF THE TRANSYLVANIAN GERMAN INHABITANTS. THE TRANSCRIPTION, TRANSLATION AND ANALYSIS OF THE WITNESS DEPOSITIONS IMPLIED IN WITCHCRAFT TRIALS IN SIBIU

**Carmen POPA, Assistant Professor, PhD, and
Ioana CONSTANTIN, Assistant Professor, PhD, "Lucian Blaga" University of Sibiu,**

Abstract: The study takes its rise in the witness depositions implied in a witchcraft trial consigned in the writs of the State Archives in Sibiu and examined during the work on a national project that intends to offer to the German and Romanian reader unpublished documents regarding the administrative and judicial life of the Transylvanian German inhabitants from Sibiu in the 16th and 17th century. Beginning with an introduction in the witch hunting history and its local peculiarity the study presents briefly the content of the representative trial. The transcribed text is analysed from a translational point of view stressing those aspects that were difficult to translate into Romanian, among which we refer to the peculiarity of the spoken German language of the 17th century, the idiom influences and the Latin words in use in the judicial language of the time. We shall also present in Romanian translation some text passages that evince a higher frequency of these difficulties.

Keywords: unpublished registry documents, Transylvanian German inhabitants, witchcraft, witness depositions, translational paradigm, idiom influences, Latin words.

Prezentul studiu face parte dintr-un proiect amplu de cercetare cu titlul *Documente de cancelarie germane în patrimoniul arhivistic transilvănean – colectare, editare, traducere caracteristici semantice și morfosintactice*¹. Arhivele Statului din Sibiu dispun de o bogată colecție de documente inedite de cancelarie consemnate în protocoalele de ședință ale Magistratului și Judicatului orașului, ale Universității Națiunii Săsești și breslelor. Perioada supusă cercetării e cuprinsă între anii 1550 – 1700. Proiectul urmărește într-o primă etapă inventarierea materialului, digitalizarea acestuia și crearea unei platforme online care să faciliteze accesul la documentele respective. Într-o a doua etapă se va realiza editarea diplomatică a unei selecții de texte reprezentative, completată de traducerea în limba română a acestora, oferind astfel cititorului român mai mult sau mai puțin avizat posibilitatea de a cunoaște detalii cu privire la procedurile administrative și juridice ale instituțiilor săsești din secolele XVI-XVII. În final se urmărește realizarea unei analize morfo-sintactice și semantice a unei selecții de texte. Rezultatele cercetării se vor concretiza în publicarea a două volume, primul reprezentat de ediția diplomatică și traducerea unei selecții reprezentative de texte, iar cel de al doilea cuprinzând analiza morfo-sintactică și semantică exemplificată pe un corpus larg de texte. Importanța acestui proiect pentru cercetarea științifică din România, dar și din spațiul de limbă german, rezidă în valorificarea prin traducere și analiză a documentelor inedite de cancelarie care vin în completarea studiilor existente despre istoria regională și despre evoluția limbii germane din spațiul transilvănean, contribuind totodată la păstrarea identității minorității germane din România.

¹ Contractul se derulează pe perioada 1.02.2012 – 31.12.2014 în cadrul Planului național de cercetare – dezvoltare și inovare II (Proiectul PN-II-ID-PCE-2011-3-0934), director de proiect lect. univ.dr. Dana Janetta Dogaru.

Cercetarea în cadrul acestui proiect se axează în momentul de față asupra documentelor cuprinse în fondul Judicaturii sibian din perioada 1550-1700, documente ce consemnează depoziții de martori în procese civile și penale. Printre acestea se numără o serie de texte referitoare la procesele de incriminare a așa ziselor vrăjitoare, documente de importanță majoră în analiza unui fenomen puțin discutat în spațiul transilvănean și care se înscrie în contextul larg al vânătorii de vrăjitoare pe teritoriul european în secolele XVI-XVIII.

Procesele verbale cuprinse în fondul Judicaturii reprezintă o dublă provocare – pe de o parte oferă o imagine complexă asupra fenomenului în sine, completând o lacună în cercetarea proceselor de vrăjitorie din Transilvania; iar de pe de altă parte, sunt, din punct de vedere translatic, o specie de text care ridică probleme specifice, atât prin structura particulară, cât și prin asocierea mai multor planuri ale limbajului.

Lucrarea de față își propune să ofere o scurtă privire asupra particularităților regionale ale vânătorii de vrăjitoare, rezumând datele publicate până în momentul de față. Într-o a doua parte analiza se va concentra asupra unui text considerat reprezentativ, discutându-se atât structura caracteristică și conținutul acestuia, cât și elementele de limbaj a căror particularitate este considerată relevantă din punct de vedere translatic. Deciziile translatic vor fi fundamentate pe un eșafodaj teoretic adaptat specificității textelor și exemplificate prin analiza translatică a unor segmente de text reprezentative.

Vânătoarea de vrăjitoare este asociată în general cu perioada medievală, însă literatura de specialitate indică faptul că este vorba mai degrabă de un fenomen al modernității timpurii. Pe plan european persecuțiile persoanelor acuzate de practici vrăjitorești au început să ia amploare în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și s-au întins până în primii ani ai secolului al XVIII-lea. Este de menționat însă că amplitudinea fenomenului a variat în funcție de regiuni și s-a manifestat în valuri succesive de intensitate diferită. Pentru cercetarea de față am luat în considerare în principal manifestarea vânătorii de vrăjitoare pe teritoriul Sfântului Imperiu Roman al Națiunilor Germane unde s-a constatat concentrarea maximă în jurul anilor 1590, 1630 și 1660, dar trebuie menționat că fenomenul s-a manifestat cu intensitate similară și pe teritoriile actuale ale Franței și Elveției. În Transilvania constatăm o întârziere cu aproximativ 100 de ani față de Europa Centrală și de Vest. Cele trei valuri se dezlănțuie aici în perioadele 1690, 1709-1711 și 1738-1745². Numărul exact al victimelor vânătorii de vrăjitoare este greu de estimat, cercetările situându-l între 70000 și 100000 la nivel european³.

Cauzele care au generat acest fenomen în spațiul confesional catolic și protestant au fost prea puțin analizate în literatura de specialitate de limbă română, comparativ cu volumul lucrărilor de cercetare din vestul Europei, și de limbă germană din Transilvania, o lucrare reprezentativă în acest sens fiind cea a lui Carl Göllner⁴. La baza vânătorii de vrăjitoare au stat două tendințe complementare rezultate din imaginarul magic medieval: pe de o parte pactul cu diavolul, participarea la sabatul vrăjitoarelor și practicile vrăjitorești, care se cumulează într-o

²Hagenthurn, Endre,...*aufs fleißigste zu Papier zubringen. Zur Sprache von Hexerei-Prozessakten aus dem frühneuzeitlichen Schäßburg/Siebenbürgen*, 2005; miami.uni-muenster.de/servlets/DerivateServlet/Derivate-3722/01_diss_hagenthurn.pdf, p. 7.

³Behringer, Wolfgang, „*Erhob sich das ganze Land zu ihrer Ausrottung...*“. *Hexenprozesse und Hexenverfolgungen in Europa*. În: Richard van Dülmen (coord.), *Hexenwelten. Magie und Imagination*, Frankfurt am Main, 1987, p. 131-169.

⁴Göllner, Carl, *Hexenprozesse in Siebenbürgen*, editura Dacia, Cluj, 1971.

singură noțiune elaborată de teologia scolasticii; pe de altă parte, cu acest fenomen au fost asociate mișcările eretice, ajungându-se astfel la identificarea vrăjitoriei cu erezia. În acest moment se constată o modificare a paradigmei: dintr-un fenomen individual, izolat, vrăjitoria capătă valențele unui fenomen colectiv, devenind o amenințare la adresa întregii comunități creștine. Baza legală a proceselor de vrăjitorie de pe teritoriile Imperiului a fost procesul inchiuzitorial preluat în 1532 în dreptul penal laic. Modificările aduse în acest fel procedurii juridice au facilitat incriminarea unui număr tot mai mare de persoane bănuite de acte vrăjitoarești. Autoritățile erau abilitate să inițieze urmărirea în justiție pe baza unei simple suspiciuni ori a unui denunț, nemaifiind necesară o plângere înaintată de partea vătămată. Dacă, înainte de preluarea prevederilor procesului inchiuzitorial, cel care denunța răspundea în fața instanței de veridicitatea faptelor expuse, acum acest lucru nu mai era necesar. De asemenea s-a introdus o nouă procedură, mult simplificată, în privința producerii de dovezi. Era necesară doar depoziția a doi martorioculari sau recunoașterea faptelor de către persoana incriminată, recunoaștere obținută adesea în urma torturii.⁵

Desigur, nu se poate susține că acestea ar fi singurele cauze ale extinderii vânătorii de vrăjitoare la nivel european. În complexul de cauze se pot înscrie de asemenea și polarizarea confesională, impactul războiului de treizeci de ani, creșterea demografică din secolul XVI și modificările climatice etc. Toate acestea au creat un teren fertil pentru proliferarea spaimelor și angoaselor care au marcat mentalul colectiv și au făcut posibile persecuțiile la scară largă a așa ziselor vrăjitoare.

În Transilvania, mai exact pe teritoriul scaunelor săsești, vânătoarea de vrăjitoare s-a manifestat cu precădere în secolul XVII. În secolul precedent autoritatea laică nu a acordat o atenție deosebită delictului vrăjitoriei, în ciuda eforturilor depuse de cler pentru inițierea unei urmăriri a acestor acte. Dreptul statutar al sașilor nu prevedea de altfel o incriminare legală a vrăjitoriei. Această lipsă de preocupare a reprezentanților instituțiilor publice se explică prin nivelul de educație ridicat al patriciatului și prin situația geo-politică a Transilvaniei, repetatele invazii otomane constituind un factor prioritar în acest sens⁶. Transilvania reprezintă un caz particular și în ceea ce privește profilul social al victimelor. Spre deosebire de Europa occidentală, unde au fost acuzate și judecate și personalități importante ale comunității respective, victimele acestor persecuții din Transilvania au fost cu precădere femei de condiție modestă, în special din mediul rural⁷. Este greu de estimat cifra exactă a victimelor și chiar a proceselor de vrăjitorie, dat fiind că o parte din documente fie s-au pierdut, fie nu au fost cercetate⁸. Cronica lui Emil Sigerus consemnează pentru perioada 1608-1690 un număr de 13 femei acuzate de vrăjitorie și condamnate la pedeapsa capitală prin ardere pe rug sau înecare în orașul Sibiu. Prima victimă a fost văduva comitelui Seraphin arsă pe rug în 10 ianuarie 1653. Au urmat 1675 patru execuții prin ardere, două în 9 februarie și două în 29 iulie. În 15 noiembrie 1677 o altă vrăjitoare este înecată în Iazul croitorilor, apoi în 11 noiembrie 1678 sunt

⁵ Unterlechner, Barbara, *Strukturen von Recht und Herrschaft. Hexenverfolgung*; <http://www.uni-muenster.de/FNZ-Online/recht/hexen/literatur.htm>, p. 4-5.

⁶Göllner, *op. cit.*, p. 58-59.

⁷Schormann, Gerhard, *Hexenprozesse in Deutschland*, ediția a treia, revizuită, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen, 1996, p. 79-80.

⁸Göllner, Carl, *op. cit.*, p. 80.

arse pe rug șase vrăjitoare, iar în 1 iulie 1690 este consemnată ultima ardere pe rug din acest secol⁹.

Documentele analizate de noi reprezintă acte ale Judicatului sibian, fac așadar parte din corpusul ce documentează cauze supuse spre judecată judeului regal și judeului de scaun. Niciuna dintre aceste instanțe nu era abilitată să emită sentințele definitive în aceste procese, competența lor se rezuma la formularea cauzei și la chestionarea martorilor, după care dosarele erau trimise spre judecata definitivă magistratului (senatului) orașului, singurul organism abilitat să opereze arestări, să ordone percheziții, să facă uz de tortură și să pronunțe sentința definitivă. Una dintre particularitățile proceselor de vrăjitoare din Transilvania o reprezintă faptul că este vorba, de fapt, de procese de calomnie („Injurienprozesse”). Persoana suspectată de practici vrăjitorești era practic silită să intenteze un proces de calomnie după ce fusese acuzată public, deci de față cu martori, de „vrăjitorii sau farmece”, cel care se simțea păgubit în urma acestor practici îi putea cere, de asemenea, prin intermediul a doi membri ai comunității, să repare pagubele făcute prin vrăjitorie. În cazul în care nu se ajungea la o reconciliere, persoana acuzată în acest fel de vrăjitorie era practic obligată să se prezinte în fața instanței locale pentru a-și „curăța” numele de calomnia adusă. Consecințele, în situația în care persoana calomniată nu urma acest demers, erau deosebit de grave și puteau ajunge de la privarea de drepturi în interiorul vecinătății până la excluderea totală din comunitate. Persoana acuzată de practici vrăjitorești cerea așadar, în fața instanței locale, ca cel care o calomniase să-și dovedească acuzațiile aducând martori. În realitate, pe parcursul procesului acuzatorul devenea acuzat, fiind voba, de facto, de un proces de vrăjitorie în care majoritatea depozițiilor de martori serveau drept mărturii în defavoarea persoanei acuzate de vrăjitorie. Odată adusă dovada că acuzația de vrăjitorie avea o bază așa zis reală, cauza era trimisă spre judecare magistratului, adică organului executiv înzestrat cu *ius gladii*. Sentința trebuia fundamentată pe mărturisirea acuzatului sau acuzatei care se obținea deseori prin tortură. Dat fiind că în dreptul statutar al sașilor transilvăneni nu exista delictul de vrăjitorie, aceste sentințe erau pronunțate pe baza dreptului imperial, în speță acodului Carolina emis de împăratul Carol V. în 1532¹⁰.

Stabilirea tipologiei unui text pornește de la o varietate de criterii, ce impun în cele din urmă clasificare în funcție de domeniu, de gen și de finalitate. Din punctul de vedere al traducătorului, unul din modelele de clasificare cele mai operante s-a dovedit a fi tipologia elaborată de Katharina Reiss, bazată pe funcțiile limbajului definite de Bühler, care identifică trei categorii de texte: informative, expresive și operative¹¹. Din categoria textelor informative sunt în general considerate ca făcând parte și textele de specialitate.

În cazul documentelor studiate de noi este vorba, fără îndoială, de texte informative în sensul tipologiei lui Reiss: funcția lor este informativă și se reflectă în dimensiunea logică a limbajului și în focusarea asupra informațiilor transmise. Pot fi considerate texte de specialitate din domeniul dreptului penal, însă evident că diferențele față de textele despecialitate

⁹Sigerus, Emil, *Cronica orașului Sibiu 1100-1929*, editura Imago, Sibiu, 1997, p. 28-32.

¹⁰ Amănunte în acest sens la Hagenthurn http://miami.uni-muenster.de/servlets/DerivateServlet/Derivate-3722/01_diss_hagenthurn.pdf, Göllner (1971) și Soldan's *Geschichte der Hexenprozesse*, neu bearbeitet von Dr. Heinrich Heppe, Stuttgart 1880 (ptr. acest studiu a fost consultată ediția publicată online în cadrul Projekt Gutenberg la <http://www.gutenberg.org/files/25048/25048-h/25048-h.htm>).

¹¹Reiss, Katarina, Vermeer, Hans J., *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*, Editura Niemeyer Tübingen, 1984.

contemporane sunt semnificative. Ne aflăm în fața unor documente scrise aparținând limbii și spațiului cultural german din perioada modernității timpurii. Redactate de greșierii în formă de procese verbale ale unor ședințe de judecată, ele îmbină mai multe registre de limbaj, de la formulările în limba latină, forme combinate de latină și germană, la limbajul vorbit pătruns de elemente ale graiului sașilor transilvăneni. Începutul secolului al XVI-lea a marcat, în istoria dreptului german, trecerea de la dreptul germanic la cel roman, inițiind o evoluție inclusiv a limbajului folosit în documentele juridice ale epocii. Textele încep să fie redactate în limba latină, fiind traduse ulterior în germană, în acest fel lărgindu-se considerabil registrul limbajului juridic german prin adoptarea de termeni străini și respectiv de împrumuturi lexicale și de adaptare a unor termeni latini la regulile gramaticale ale limbii germane¹². Toate aceste caracteristici se observă în textele Judicatului sibian, texte utilitare redactate în scopul informării Magistratului cu privire la datele unei cauze juridice. Însă textele Judicatului prezintă o imagine eterogenă la nivelul structurii, cuprinzând plângerea, replica la plângere, declarațiile avocaților, depozițiile martorilor și decizia instanței, acest întreg complex de subspecii de text juridic¹³ reflectându-se într-o eterogenitate comparabilă la nivel lingvistic. Mai trebuie luat în considerare și faptul că protocoalele Judicatului reprezintă, foarte probabil, transcrieri „pe curat” a unor note pe care presupunem că secretarii le luau în timpul ședințelor. În favoarea acestei prezumții pledează arhitectura riguroasă a tuturor textelor, grafia curată, cu corecturi interliniare și marginale reduse. Forma lor de redactare, cu elementele de limbă latină și formulările juridice denotă pregătirea de tip umanist a greșierilor, dar și cunoștințele lor din domeniul dreptului, care îi calificau, de altfel, pentru funcția de secretari pe lângă juzii regali sau de scaun. Spre deosebire de documentele Magistratului sibian consultate de noi, protocoalele Judicatului nu poartă semnătura greșierului în josul fiecărui document, el fiind menționat doar odată, pe prima pagină a volumului, alături de judele regal și de judele de scaun. În perioada în care a fost redactat textul discutat în acest studiu, judele regal era Valentin Franck von Franckenstein, judele de scaun, Petrus Weber, iar secretarul, Matthias Eysenberger. Textul analizat și tradus de noi pentru această lucrare face parte din volumul 33 (354 pagini) ce cuprinde perioada 1696-1698. Volumul se distinge printr-o incidență mai ridicată a cauzelor de acest tip – 9 – în raport cu celelalte volume în care apar sporadic unul sau două procese de acest fel; aici mai trebuie menționat faptul că în toate volumele consultate, procesele de vrăjitorie se disting prin lungimea neobișnuită în raport cu celelalte, numărul de martori ajungând pînă la 55. Un criteriu de selecție necesar a fost gradul de lizibilitate a grafiei. Textul în discuție este considerat reprezentativ datorită numărului mare de martori (55), a complexității depozițiilor și a faptului că în el se regăsesc toate elementele caracteristice acestui tip de text, menționate mai sus.

În procesul analizei și a traducerii am pornit de la identificarea componentelor structurale ale textelor care se regăsesc, cu mici variații, în toate documentele Judicatului.

¹²Roelcke, Thorsten, *Fachsprachen*, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 2005, p.170-176.

¹³Vezi în acest sens definițiile și descrierea textelor juridice la: Busse, Dietrich (2000), *Textsorten des Bereichs Rechtswesen und Justiz*.

<http://www.phil-fak.uni->

[duesseldorf.de/fileadmin/Redaktion/Institute/Germanistik/AbteilungI/Busse/Texte/Busse-2000-02.pdf](http://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/fileadmin/Redaktion/Institute/Germanistik/AbteilungI/Busse/Texte/Busse-2000-02.pdf)

Variațiile nu afectează în moddecisiv macrostructura, astfel încât se poate vorbi de o construcție relativ standardizată a acestei specii de text.

Dincolo de dificultățile punctuale legate de diferite aspecte cum sunt termenii juridici din perioada limbii germane aparținând modernității timpurii, formulările latinizante, sintaxa barocă a frazei, elementele lexicale din graiul sașilor ardeleni care abundă în depozițiile martorilor, rămâne chestiunea viziunii translatologice globale asupra acestor texte. Mai exact: care ar trebui să fie funcția textului țintă? Este el menit să prezinte cititorului de limbă română doar informația nudă din textul sursă ori, mai degrabă, să-l familiarizeze în măsura posibilului cu întreg complexul cultural al epocii în care se situează textul sursă? Optând pentru cea de a doua variantă, am decis că așa numita „traducere deschisă” (*overt translation*) reprezintă modalitatea cea mai adecvată acestui tip de text. Teoria „traducerii deschise”, așa cum este ea formulată de Juliane House¹⁴, se înscrie în dezbateră cu privire la traducerea care adaptează textul la specificul culturii țintă (*einbürgernde Übersetzung*) versus traducerea care menține specificul culturii sursă (*verfremdende Übersetzung*) inițiată deja din secolul al XVIII-lea de Goethe și Schleiermacher. „Traducerea deschisă” este traducerea recongnoscibilă ca atare. Textul sursă este parte organică a culturii sursă, reflectând specificul unui spațiu cultural foarte clar delimitat – comunitatea sașilor transilvăneni în secolul al XVII-lea – dar, în același timp, transmite un conținut de interes general uman oglindind un fragment al relațiilor interumane din interiorul unei comunități. Traducerea deschisă trebuie să transfere acest specific cultural reflectat în particularitățile lingvistice și stilistice și în conținutul textului, în cultura țintă, operând modificări minime pentru a păstra particularitățile care constituie amprenta culturală a textului:

In tackling an overt translation, the translator must therefore quite „overtly” produce a translation which allows culturally different persons gain an impression of, and „feel” for, the cultural impact that the original text has on source culture members permitting them to observe and be worked upon by the original text. In the case of overt translation, we can speak with some justification of genuine cultural transfer¹⁵.

În cele ce urmează vom prezenta textul considerat reprezentativ în ceea ce privește aspectele puse în discuție, prin prisma structurii și a conținutului, precum și fragmente relevante, în traducere, pentru a releva această fațetă mai puțin discutată a epocii. Textul reprezintă protocolul consemnat de către secretarul Matthias Eysenberger cu ocazia judecării procesului intentat de Michael Henning în data de 24 iunie 1697 și este cuprins în volumul nr. 33 (p. 33v – 57v) din fondul Judicatalui deținut de Serviciul județean al Arhivelor Naționale.

Datarea

Toate procesele verbale cuprinse în actele Judicatalui încep prin menționarea în limba latină a datei deschiderii procesului, fie după tiparul *Anno & Die praenotat[...]* care se regăsește la începutul textului, data exactă putând fi dedusă din procesul precedent (în cazul nostru, 24

¹⁴House, Juliane, *Culture-specific elements in translation. În: Übersetzung. Ein internationals Handbuch zur Übersetzungsforschung*, de Gruyter Berlin-New York, 2004, p.494-504.

¹⁵*Idem*, p. 498.

iunie 1697), fie prin menționarea anului, a zilei și a lunii, după modelul: *Anno 1698. Die 28 Ian[...]* Dat fiind că formularea în limba latină a segmentului de text face parte din specificul acestei specii de text juridic din epocă, traducerea păstrează această particularitate aici și pe întreg parcursul textului unde apar elemente în limba latină, fie fraze, fie termeni disparați din terminologia juridică a vremii.

Prezentarea părților

În acest segment sunt prezentate cele două părți implicate în proces și uneori injuria care face obiectul procesului. Cercetarea documentelor arată că în majoritatea cazurilor prezentarea părților urmează același tipar și este redactată într-o formă ce combină germana și latina într-un limbaj pe care-l putem considera specific pentru domeniul juridic din epocă.

Cele două părți implicate sunt prezentate cu numele întreg, calitatea de cetățean al orașului și cu menționarea meseriei: este vorba de Michael Henning, prezent în calitate de acuzator, și de Christian Schwartz, acuzatul, ambii cetățeni ai orașului și cizmari.

(...) Se înfățișează înaintea prea cinstului judicat *ab unaA[ctor]*¹⁶ Michael Henning cetățean și cizmar, *partibus ab altera In Causam Attractus Christianus Schwartz quoq[...]* *Civis & Sutor*.¹⁷

Interesant este că aceste mențiuni referitoare la statutul de cetățean și la meserie sunt formulate în limba germană în cazul lui Henning și în limba latină în cazul lui Schwartz. La nivelul limbajului, constatăm o formă mixtă de germană și latină în cadrul aceleiași fraze care este preluată în traducere ca formă mixtă de română și latină.

Plângerea

Plângerea cuprinde de fapt descrierea cauzei, adică a injuriei aduse persoanei care trebuia să se exonereze de acuzația de vrăjitorie. Este redactată, de regulă, într-o formă concisă în limba germană la persoana a III-a, singular, dar cuprinde uneori – ca și în cazul de față – și termeni juridici în limba latină.

A[ctor] depune o plângere și vrea ca I[nctus]¹⁸ să-i explice lui A[ctor] ce i-a transmis nevestei sale prin cei doi bărbați, că dacă n-o ajută pe nevasta lui I[nctus] va avea soarta mamei sale.¹⁹

Formularea ambiguă a plângerii nu oferă informații concludente cu privire la cauza propriu zisă a procesului. Aflăm doar că Michael Henning depune plângere împotriva lui Christian Schwartz, cerându-i să explice în baza căror fapte a amenințat-o pe soția sa, că va avea aceeași soartă ca și mama ei, despre care aflăm din depoziția unui martor că a fost condamnată pentru vrăjitorie și arsă pe rug.

Replica acuzatului

Aceasta este redactată deasemenea în limba germană, fiind însă de cele mai multe ori însoțită de o introducere în limba latină. În cazul textului discutat replica este deosebit de amplă, se întinde pe aproape două pagini și prezintă o construcție sintactică alambicată, tipică

¹⁶ Acuzatorul (n. t.)

¹⁷ *Actele Judicatului*, vol. 33, p. 33v, Fondul Judicatului, Serviciul județean Sibiu al Arhivelor Naționale.

¹⁸ Acuzatul (n. t.)

¹⁹ *Actcit.*, p. 33v.

textelor oficiale din epocă. Introducerea în limba latină este urmată de o formulă de adresare standardizată în limba germană: *HochEd[...] N. Hoch und w.w.H[...]*, tradusă în limba română fără prescurtări pentru a facilita cititorului înțelegerea textului: *Prea cinstite notar, prea înalți și înțelepți domni*. Traducerea a încercat să reducă dificultatea textului rezultată din sintaxa complicată, transpunând-o într-o construcție mai accesibilă. În replică, formulată la persoana I, singular, Christian Schwartz reia plângerea lui Michael Henning, la care răspunde recunoscând învinuirea adusă contracarând-o însă printr-o acuzație la adresa Catharinei Henning, despre care susține că ar fi îmbolnăvit-o pe soția lui prin practici vrăjitoarești. În replică se poate observa că acuzatorul era, de facto, acuzatul, procesul transformându-se într-unul de demascare a vrăjitoriei.

(...) după ce am aflat despre învinuirea ce mi-a adus-o A[ctor] în fața prea cinstitului judicat în care spune că i-aș fi transmis prin doi cinstiți concetățeni că dacă A[ctrix]²⁰ nu i-ar ajuta nevastei mele va avea soarta mamei dumneaei; la această învinuire răspund astfel: recunosc că i-am trimis doi cinstiți vecini și i-am transmis acestea din anumite pricini, din cauză că sărmana mea nevestă își trece vremea de mai bine de un an pe pat, în dureri mari, așadar o bănuiesc pe A[ctrix] din pricini întemeiate, căci la ea au fost văzute lucruri cu care se fac farmece. (...) de aceea vreau s-o pun sub bănuială prin mărturia mea și să dovedesc prin proba apei că face farmece (...) Așadar cer dreptate în fața prea cinstitului judicat secundu[...] Deus & ejus sanctam Justitia[...] să se ndure de biata mea nevestă și să-mi permită să aduc câți martori pot împotriva lui A[ctrix] (...) iar dacă aceștia nu prezintă suficiente dovezi, atunci cer ca A[ctrix] să fie aruncată în proba apei, iară după aceea să fie supusă torturii până ce, din durerile schingiuirii, va recunoaște farmecele pe care le-a făcut nevastei mele și după lege să fie condamnată la pedeapsa capitală prin ardere (...) ²¹

Întrebări adresate martorilor

Instanța adresează martorilor un număr de zece întrebări care cuprind toate suspiciunile curente de vrăjitorie, cumulând întregul bagaj de superstiții care au stat la baza acuzațiilor de vrăjitorie. Acest segment de text, redactat în limba germană, este introdus de o formulă juridică în limba latină: *Producuntur testes ad sequens Utru[...] fatentur sequentem in modu[...]*²². Toate cele zece propoziții interogative fac parte dintr-un set standard de întrebări adresate tuturor martorilor și sunt introduse printr-o sintagmă identică. Considerăm în acest moment oportună inserarea traducerii integrale a acestui segment de text, care oferă, prin complexitatea descrierii practicilor vrăjitoarești, o imagine sugestivă a mentalității epocii.

- Știe martorul, a văzut el însuși sau a auzit și dacă da, de la cine, că în casa nevastei lui Henning ar fi fost laolaltă mulți săculeți și bliduțe, iar nevasta lui Henning ar fi poruncit slugilor să nu le atingă, darămite să le măture, martorul să spună ce boală și ce dureri s-au abătut asupra slugilor care au atins săculeții, dacă slugile mai sunt în viață sau au murit și ce au dezvăluit despre nevasta lui Henning înainte să moară.
- Știe martorul citat dacă nevasta lui Henning li s-a arătat prin farmecemartorilor, în persoană, ziua în amiaza mare sau noaptea, pe stradă sau în odaia cu ușile încuiate; martorul să spună în ce fel i-a apărut nevasta lui Henning, ce a zis, ce-a făcut și săvârșit.

²⁰Acuzatoarea, aici Catharina Henning.

²¹*Act cit.*, p. 34r.

²²*Idem.*

- Știe martorul dacă nevasta lui Henning l-a bătut pe careva prin farmece noaptea și i-a adus nuci, mere sau alte mâncăruri și le-a dat sau a vrut să le dea omului să le mănânce sau să le bea; să zică martorul ce boală sau durere s-a abătut asupra omului după ce i s-a arătat.
- Știe martorul dacă nevasta lui Henning s-a întâlnit pe stradă cu el sau cu oricine altul și l-a atins pe trup sau pe haine, prin care atingere omul s-a îmbolnăvit și a murit, să zică martorul ce a spus și a mărturisit o persoană astfel bolnavă despre nevasta lui Henning înainte să moară.
- Știe martorul dacă nevasta lui Henning a nenorocit prin farmecele ei bărbați, femei, copii, slugi; să zică martorul ce dureri s-au abătut peste oamenii sănătoși, unde, în ce loc și în ce casă. De asemenea să zică martorul dacă nevasta lui Henning i-a vindecat din nou pe acești oameni, venind la ei și atingându-i sau dacă a promis că vindecă bolnavul, sau a trebuit ca omul bolnav să moară din cauza vătămării și ce semne de sânge au putut fi văzute pe trupul omului mort l-a care s-a dus, martorul să spună totul și cum s-au petrecut acestea.
- Știe martorul sau a auzit și dacă da, de la cine, dacă nevasta lui Henning a dănuțit și s-a veselit printre teii de pe Strada Sării²³; martorul să zică toate acestea amănunțit, ce știe sau a auzit despre acest dănuțit.
- Știe martorul dacă nevasta lui Henning a făgăduit să nu vatem pe cineva; să spună martorul în ce fel s-a petrecut această făgăduială.
- Știe martorul dacă nevasta lui Henning e considerată strigoaie și dacă nu s-a dezis de aceste învinuiri.
- Știe martorul dacă nevasta lui Henning a blestemat pe cineva în văzul lumii și ce boală s-a abătut asupra omului ca urmare a blestemului și cum s-a făcut bine un asemenea om bolnav sau vătămat.
- Știe martorul să zică mai multe despre farmecele făcute de nevasta lui Henning, lucruri ce nu au fost trecute în scris din necunoaștere, iar de le știe martorul să nu le treacă sub tăcere, ci să le aducă la cunoștința cinstiului judicat și să-și ușureze conștiința.²⁴

Acest catalog de delictе posibile reapare în depozițiile martorilor, care îl completează și cu alte învinuiri, constituindu-se într-un portret al vrăjitoarei așa cum era percepută de sașii transilvăneni în secolul al XVII-lea. Formulările foarte exacte și amănunțite ale acestor delictе precum și menționarea locului din oraș în care se credea că avea loc sabatul vrăjitoresc arată gravitatea extremă a acestor învinuiri și oferă cititorului avizat informații relevante despre cursul unui asemenea proces.

Depozițiile martorilor

Din cei 55 de martori implicați în acest proces 30 sunt aduși de Henning și 25 de către Schwartz. 18 dintre aceștia nu declară nimic la nici una din cele zece întrebări, două femei repetă declarațiile soților, iar ceilalți depun cu toții mărturie împotriva Catharinei Henning. Este semnificativ pentru acest tip de procese că inclusiv martorii aduși de acuzatorul ce devine acuzat se constituie în partea acuzării. Toți martorii sunt citați cu numele întreg, vârsta și de cele mai multe ori și meseria și cu mențiunea *c[itatus] j[uratus] e[t] f[assus]* adică martorul a fost citat, a depus jurământul și a mărturisit. Spre exemplificare prezentăm o selecție reprezentativă din depozițiile martorilor, care vine în completarea tabloului schițat mai sus.

²³Referire la sabatulvrăjitoresc.

²⁴*Act cit.*, p. 34r-35r.

- (...) Merten Multzer, olar an[...] 42 c. j. e. f. (...)Nevasta lui Sombre Jstván i-ar fi lăsat testament bărbatului ei: cum că avea să moară din pricina femeii lui Henning, fiindcă aceasta a venit la ea pe timp de zi și i-a așezat pe piept o violetă galbenă; din pricina aceasta s-a îmbolnăvit, a lepădat pruncul și a murit.²⁵
- (...) Adamus Drotloff an[...] 33 c. j. e. f. Nu știu să spun altele decât că într-o dimineață mi-a intrat o pisică în odaie,iară în mijlocul odăii pisica a sărit în sus și a căzut ca moartă, și asta s-a întâmplat de două ori. Am pus slujnica să scoată pisica în fața ușii și nu mult după aceea slujnica a văzut pisica la fereastra Catharinei Henning și după trei zile mi-a murit copilul.²⁶
- (...) Hannes Gregjer an[...] 20 c. j. e. f. Feciorul ei a fost cu mine după lemne și a zis între altele: (...) nu ne sinchisim, tata și cu mine, dacă o ard pe mama ca și pe bunica. În noaptea ailaltă la miezul nopții s-a auzit un vâjâit prin aer, iară feciorul lui Henning a zis: ascultă, acelea sunt strigoaiele.²⁷
- (...) Petrus Schwerdfeger an[...] 36 c. j. e. f. Femeia lui Henning a venit la mine după foc fiindcă stătea peste drum, nevasta mea îmbăiașe copilul și îl ținea în brațe, iar după ce femeia lui Henning a plecat copilul s-a umplut de bube pe tot trupul, i s-a strâmbat un picioruș și a ajuns schilod; fiindcă am depus mărturie împotriva mamei ei, bănuiesc că ea a fost pricina .²⁸
- (...) Mechel Reyer an[...] 36 c. j. e. f. O dată a venit femeia lui Henning la mine și a cerut smântână. N-am vrut să-i dau, iară în seara ailaltă vaca noastră a dat sânge în loc de lapte, și încă vreme de opt zile (...)²⁹

Decizia instanței

Segmentul intitulat *Deliberatu[m]*, consemnat în limba germană – cu excepția sintagmei latine ce denumește această parte de încheiere a procesului – conține decizia instanței locale, de fapt o recomandare care va contribui la decizia finală a magistratului. În cazul procesului Catharinei Henning instanța decide că depoziția martorilor lui Christian Schwartz nu a fost concludentă. Acesta protestează și cere ca în cazul în care, din mărturiile martorilor, ar rezulta indicii care să impună „proba apei”, aceasta să nu fie omisă. Întrucât ne aflăm în imposibilitatea de a descoperi sentința finală cuprinsă probabil în actele magistratului, din cauza absenței oricărei notițe în acest sens, putem doar conchide, în baza consemnărilor lui Sigerius referitoare la arderea pe rug a celor 13 vrăjitoare din Sibiu, că acuzata Catharina Henning a fost exonerată de orice culpă în ciuda tuturor probelor aduse de martori.

Considerăm că acest studiu reprezintă un demers important în aducerea la cunoștința publicului de limbă română a textelor care documentează fenomenul persecuției așa ziselor vrăjitoare din Transilvania. Conținutul și limbajul în care au fost redactate aparțin unei culturi, cea a sașilor transilvăneni, ce a jucat un rol major în istoria acestei provincii. Regăsim în acest documente un tablou important al superstițiilor și credințelor populare răspândite în comunitatea sașilor, dar și mărturii ale evoluției limbii germane vorbite și scrise pe teritoriul transilvănean, textele fiind, în egală măsură, acte ale procedurilor juridice în uz în secolele XVII-XVIII. Transcrierea, editarea și traducerea în limba română a acestor documente inedite

²⁵*Ibidem*, p. 35v.

²⁶*Ibidem*, p. 36r-36v.

²⁷*Ibidem*, p. 37r.

²⁸*Ibidem*, p. 55v-56r.

²⁹*Ibidem*, p. 56r.

se dorește a fi o contribuție la cunoașterea unor aspecte mai puțin cercetate din istoria Transilvaniei.

Bibliografie

Procesele verbale ale Judicaturii, vol. 33, p. 33v-57v. Fondul Judicaturii, Serviciul județean Sibiu al Arhivelor Naționale.

Behringer, Wolfgang, „*Erhob sich das ganze Land zu ihrer Ausrottung...*“. *Hexenprozesse und Hexenverfolgungen in Europa*. În: Richard van Dülmen (coord.), *Hexenwelten. Magie und Imagination*, Frankfurt am Main, 1987.

Busse, Dietrich, *Textsorten des Bereichs Rechtswesen und Justiz*, 2000. <http://www.phil-fak.uniduesseldorf.de/fileadmin/Redaktion/Institute/Germanistik/AbteilungI/Busse/Texte/Busse-2000-02.pdf>

Göllner, Carl, *Hexenprozesse in Siebenbürgen*, editura Dacia, Cluj, 1971.

Hagenthurn, Endre, „...*aufs fleißigste zu Papier zubringen. Zur Sprache von Hexerei-Prozessakten aus dem frühneuzeitlichen Schäßburg/Siebenbürgen*, 2005; miami.uni-muenster.de/servlets/DerivateServlet/Derivate-3722/01_diss_hagenthurn.pdf.

House, Juliane, *Culture-specific elements in translation*. În: *Übersetzung. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung*, Editura de Gruyter, Berlin-New York 2004.

Reiss, Katarina/ Vermeer, Hans J., *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Editura Niemeyer, Tübingen, 1984.

Roelcke, Thorsten, *Fachsprachen*, Editura Erich Schmidt, Berlin, 2005.

Schormann, Gerhard, *Hexenprozesse in Deutschland*, ediția a treia, revizuită, Editura Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen, 1996.

Sigerus, Emil, *Cronica orașului Sibiu 1100-1929*, editura Imago, Sibiu, 1997.

Soldan's *Geschichte de Hexenprozesse*, neu bearbeitet von Dr. Heinrich Heppe, Stuttgart 1880 (ptr. acest studiu a fost consultată ediția publicată online în cadrul Projekt Gutenberg la <http://www.gutenberg.org/files/25048/25048-h/25048-h.htm>)

Unterlechner, Barbara, *Strukturen von Recht und Herrschaft. Hexenverfolgung*: <http://www.uni-muenster.de/FNZ-Online/recht/hexen/literatur.htm>.